

Sintaktičke značajke franjevačke koine u djelima fra Emerika (Mirka) Pavića

Lukšić, Ivana; Pranjić, Maja; Vlastelić, Anastazija

Source / Izvornik: **Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 2015, 4, 105 - 123**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:292710>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Ivana Lukšić
Maja Pranjić
Anastazija Vlastelić

UDK: 811.163.42'367Pavić, E.
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 23.2.2015.

SINTAKTIČKE ZNAČAJKE FRANJEVAČKE KOINE U DJELIMA FRA EMERIKA (MIRKA) PAVIĆA

Sažetak

U radu se utvrđuju obilježja jezika proznih i poetskih djela podunavskoga franjevca Emerika (Mirka) Pavića s obzirom na *koine* franjevačke književnosti 18. stoljeća. Analiza se temelji na odabranom korpusu autorovih tekstova: *Ručna knjižica za utiloviti u zakon katoličanski obraćenike* (1769), dvije propovijedi iz *Prosvitljenja i ogrianja jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime* (1762) te *Cvit likarije* (1768). Na temelju relevantnih sintaktičkih obilježja franjevačke *koine* usporedno se analiziraju spomenuti prozni i poetski tekstovi kako bi se utvrdilo slijedi li fra Emerik Pavić *koine* franjevačke književnosti 18. stoljeća.

Rezultati analize pokazuju da je u jeziku fra Emerika Pavića vidljivo nedvojbeno nasljedovanje književne tradicije, a određeni je odmak od te tradicije uvjetovan ponajprije temom te rodnom književnoga teksta.

Ključne riječi: fra Emerik Pavić; *koine* franjevačke književnosti 18. stoljeća; *Ručna knjižica*; *Prosvitljenje i ogrianje*; *Cvit likarije*; *sintaksa*; *hrvatski jezik*.

Rad je rezultat istraživanja na znanstvenom projektu *Hrvatska pisana baština od 17. do 19. stoljeća* (br. 13.04.1.2.03) voditeljice prof. dr. sc. Diane Stolac, koji financira Sveučilište u Rijeci.

1. Uvod

Podunavski franjevac Emerik (Mirko) Pavić (Budim, 1716. – Budim, 1780.) najveći je dio života proveo u rodnome Budimu kao profesor Visoke bogoslovne škole i dekan franjevačkoga Generalnog učilišta. Neko je vrijeme bio i tajnik franjevačke provincije sv. Ivana Kapistrana, a godine 1750. položio je ispit za profesora teologije u Požezi i dobio titulu generalnoga lektora. Funkciju dekana visokih franjevačkih škola u Budimu obavljao je sve do smrti. Kao osoba svestrana obrazovanja i djelovanja Pavić je obavljao brojne ugledne funkcije unutar franjevačkoga reda, a svoj opsežan i

svestran književni rad oslonio je na franjevačku tradiciju Bosne Srebrene¹, Provincije sv. Ivana Kapistrana i budimskoga književnog kruga (Mihanović-Salopek, 2006: 249-250). Bio je plodan pisac na hrvatskome i latinskome jeziku u prozi i u stihu (Kolenić, 2006a: 263).

O raznolikim djelatnostima Emerika Pavića pisao je Franjo Emanuel Hoško (2000) te navodi da se u korpus Pavićeve pisane ostavštine ubrajaju prigodni govori na latinskome jeziku, teološki tezariji, katehitička djela, homiletska djela, djela s biblijskim sadržajem, nabožna pučka literatura, povijesni spisi, hrvatske i latinske pjesme te poema medicinskoga sadržaja. Pavić je bio enciklopedist po znanju i kulturnome zanimanju, u svojem se književnome stvaralaštvu izdiže iznad poslijetridentske crkvene obnove te se uključuje u prosvjetiteljsko književno djelovanje. Hoško osobito naglašava Pavićevo zalaganje za prosvjećivanje naroda i razvoj njegove opće kulture, zbog čega i piše, na popularan način, adaptaciju poznatoga srednjovjekovnog medicinskog djela *Flos medicinae* (Hoško, 2000: 178).

Pavićeve bogata spisateljska djelatnost obuhvaća trideset pet jedinica, a raznolikost mogu potvrditi i neka izdvojena djela: *Opširni nauk kerstjanski s nadodanim duhovnim pismama* (Budim, 1755), *Ogledalo temelja vire i zakona katoličkanskoga* (Budim, 1759), *Epistole i evanđelja priko godišnji nediljah i svetkovina* (Budim, 1762), *Nadodanje glavnih događaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga nedavno na svitlost danomu* (Pešta, 1768), *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evanđelja* (Budim, 1778) (Hoško, 2000: 175). Emerik Pavić priredio je i hrvatsku početnicu, hrvatski rječnik i pedagoški priručnik (Hoško, 2011: 277–278) što potvrđuje njegovu, prije svega, pedagošku i prosvjetiteljsku funkciju rada usmjerenoga prema narodu, čime je pridonio uvođenju (vraćanju) hrvatskoga naroda u europski kulturni krug.

Kao pripadnik franjevačke pokrajine sv. Ivana Kapistranskoga franjevac Emerik Pavić stoji na čelu „franjevačke škole“ jansenizma² i obnovnoga katoličanstva u Slavoniji i Podunavlju. Pavićeve osebujna ličnost postaje središnja u budimskome kulturnom krugu, čije su škole vodili hrvatski franjevci za hrvatske franjevce u franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj, koja je postupno svoje djelovanje proširila

¹ Franjevački je red utemeljen u Italiji početkom 13. stoljeća, a njegovi članovi u Bosnu i Hercegovinu dolaze već krajem istoga stoljeća s namjerom da vrata katoličanstvu pripadnike Crkve bosanske. U Srebrenici su izgradili jedan od prvih svojih samostana po čemu je cijela vikarija dobila ime Bosna Srebrena. Uskoro franjevci postaju vrlo snažna i utjecajna duhovna snaga na bosanskomu tlu (Pranjkić, 2008: 9).

² Pokret koji je ime dobio po svome začetniku Corneliusu Jansenu (1583. – 1638.), profesoru teologije i biskupu u Ypernu. Jansenizam kao izvorno teološko naučavanje ističe moralni rigoristički stav, koji je crkva osudila kao heretičko naučavanje. Prema jansenizmu ljudska je narav radikalno iskvarena, ljudsko je djelovanje grešno, odbacuje se Molinovo učenje, koji ističe vrijednost čovjekova slobodnog djelovanja, a pouzdaje se samo u nepogrešivu djelotvornost milosti. Važno je reći da Pavić ne pripada radikalnim sljedbenicima jansenizma, ali udovoljava kriterijima promicanja vjerske literature u duhu obnovnoga katoličanstva (Hoško, 2011: 267–270, 280).

od Budima do Jadrana (Hoško, 2011: 277). Uloga Budima u povijesti standardizacije hrvatskoga jezika dobro je poznata. Branka Tafra u knjizi *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja* navodi kako učenju materinskoga jezika pridonose brojna djela na hrvatskome jeziku tiskana u Budimu. Pri spomenu na ta djela osobito se misli na djela slavonskih pisaca u koja se ubrajaju i djela Emerika Pavića (Tafra, 2012: 372–379).

Činjenica da su franjevački svećenici na teritoriju Bosne Srebrene bili nosioci kulturnoga i jezičnoga razvoja dovela je u 17. i 18. st. do stvaranja franjevačke *koine* (Kuna 1989), prepoznatljivoga i ujednačenoga standardnojezičnoga uzusa koji se oslanja na (novo)štokavske govore u Bosni i Hercegovini (ikavskoga ili ijekavskoga tipa) (Pranjčković, 2008: 27).

2. *Koine* franjevačke književnosti 18. stoljeća

Nastala na temeljima pučke folklorne tradicije, s nadgradnjom od hrvatske glagoljaške te renesansne dalmatinske (čakavske) i dubrovačke pisane književnosti, izgrađivana pod utjecajem latinskoga i talijanskoga stiliziranoga izraza na početku 18. st., *koina* franjevačke književnosti 18. st. smatra se važnom sastavnicom hrvatskoga (predstandardnoga) jezika. Nedvojbeno je i da je franjevačka *koina* utjecala i na kodifikaciju hrvatskoga jezika u 19. st.³ Obilježja su standardnosti koje ima franjevačka *koina*: polifunkcionalnost, preskriptivnost, neovisnost o organskim idiomima, a posredno je *koina* opisana i u franjevačkim gramatikama latinskoga (i talijanskoga) jezika, što je naznaka normativnih tendencija. Književno-tematska podudarnost također svjedoči o jedinstvu franjevačkoga stvaralaštva – nabožna djela (homiletička, katehetska, zabavno-poučna), djela starijih pisaca postaju predložak mlađim piscima iz 18. stoljeća. Pojavljuje se poezija kao novi žanr, nove su teme povijest i narodna prošlost, pa jezični uzor franjevačkim piscima postaje jezik i izraz pučkoga stvaralaštva.

Iako svaki franjevac piše „na svoj način“, odlikuje ih fond zajedničkih karakteristika, posebno na razini jezične nadgradnje, odnosno u sintaksi i leksiku (Gabrić-Bagarić, 2007: 133–136).⁴

³ Prevlast nad drugim narječnim stilizacijama hrvatskoga književnog jezika duguje franjevačka štokavska *koina*, uz već spomenute razloge, i svjesnosti (i savjesnosti) autora koji su svoj materinski govor nadograđivali onim elementima zajedničkim širem krugu čitatelja/slušatelja, ali su uvijek isticali da „svatko treba čitati na svoj način“ ne bježeći od jezičnih razlika i potrebe da se jezik prilagodi širem teritoriju (Kuna, 1989). Uz nasljedovanje hrvatske književne tradicije ne manje važna za razvoj književnojezične djelatnosti bosanskih franjevaca jest i činjenica da ona „nije bila izolirana od drugih sličnih vjerskih organizacija i u Dalmaciji i u Slavoniji, posebno npr. od djelatnosti isusovaca (kao što su primjerice Bartol Kašić ili Jakov Mikalja)“ (Pranjčković, 2008: 11).

⁴ Velik je broj filologa analizirao franjevačku pisanu baštinu, a izniman prinos (re)valorizaciji tih djela svakako su izdanja knjižnice *Tih pregaoici* (Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) posvećena upravo

3. Jezik fra Emerika Mirka Pavića

3.1. Korpus tekstova

Odabrani korpus za analizu jezika fra Emerika Pavića čini njegova *Ručna knjižica za utiloviti u zakon katoličanski obraćenike, za narediti i na srično priminutje dovesti bolesnike i na smert odsugjene i za privesti na spasonosni Zakon razdvojnike* (Pešta, 1769), odnosno tri dijela *Ručne knjižice: Pridgovor, Kako se valja misniku vladati kada prvi put k osuđenom dođe i Ukazuje se grčko i istočno ujedinjenje s Rimskom katoličanskom crkvom iz careva istoči*. Pastoralni su priručnici bili uobičajeni među franjevačkim svećenstvom, a jedan je od takvih priručnika i *Ručna knjižica*, namijenjena članovima provincije Sv. Ivana Kapistranskoga koji se posvećuju dijeljenju sakramenta bolesničkoga pomazanja oboljelima od zaraznih bolesti (Hoško, 2011: 407).

Drugi analizirani prozni tekst *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime* (Budim, 1762) uključuje dvije propovijedi, *Prva predika za sedamnaestu nedilju posli duhova i Za svetkovinu obraćenja sv. Pavla*. Riječ je o homiletičkom djelu, konkretno propovijedima (*predikama*) u kojima se tumači neki sastavak Svetoga pisma (Kolenić, 2006a: 265).

Kada je riječ o ustrojstvu Pavićevih propovijedi, evidentne su četiri istaknute sastavnice: (1) naslov, (2) perikopa (latinski pa hrvatski ulomak iz Svetoga pisma koji se čita na misi), (3) *izvodenje* (uvodni dio svake propovijedi – sadržaj i svrha propovijedanja), (4) središnji dio propovijedi (sadrži dvije veće cjeline, dvije teme: *prvi dio i drugi dio*). Na kraju propovijedi uvijek dolazi jedan ulomak zaključka, a svaka propovijed završava s *amen* (Kolenić, 2006a: 266).⁵

U analizi je usporedno promatrano i Pavićevo poetsko djelo *Cvit likarije* (Pešta, 1768). Riječ je o prvoj medicinskoj knjizi objavljenoj na hrvatskome jeziku, koja je nastala kao Pavićev prijevod *Pravila Salernske medicinske škole* na ilirski ili dalmatinski jezik (Tartalja, 1980: 9).⁶ *Cvit likarije* pisan je desetercem te kao poetski tekst zbog zakonitosti stiha i rime sadrži ili isključuje pojedine specifične karakteristike jezika u odnosu na prozne tekstove, što će biti i komentirano u analizi koja slijedi.

djelovanju znanih i manje znanih franjevaca koji su djelovali u franjevačkim provincijama na našem području.

⁵ Zanimljivo je da Pavić racionalno strukturira kompoziciju svojih propovijedi tako da one opsegom nisu duže od šest stranica, što vremenski iznosi otprilike 12 minuta govorenja, koliko načelno i traje usmjerenost pažnje recipijenta (usp. Mihanović-Salopek, 2006: 255).

⁶ Marko Samardžija Pavićev *Cvit likarije* ubraja među djela koja su od velike povijesnojezične, ali i kulturne važnosti uopće jer se u njima „mogu odčitati težnje njihovih pisaca da prevladavaju onodobna ograničenja svoga dijalekta te da preuzimajući što im je potrebno iz drugih jezičnih predjela (na)pišu djela koja će se bez poteškoća razumjeti i izvan granica piščeva zavičaja“ (Samardžija, 2004: 38).

3.2. Opće značajke jezika fra Emerika Pavića

Što se tiče osnovnih obilježja jezika fra Emerika Pavića u analiziranome korpusu, sva su djela pisana na štokavštini, pri čemu se na fonetsko-fonološkoj razini izdvaja dosljedni ikavski refleks jata:

pridgovor, lipoj, pripovitke, navistitelj, slidiće (PO⁷, 393); *smišnu* (PO, 394); *udilivoši dvima, kolina* (PO, 397); *čovičanski, virni, svidočanstvo, izodsicanim, tilesi* (PO, 402); *grišnika, tilo* (RK⁸, 406); *ričma* (RK, 408); *vira* (RK, 410); *živiti, siditi* (CL⁹, 91); *potriban, na poslitku, jide, likarija* (CL, 99); *kripiti, vitrove, simena, tira, jid, lik, kripljenje* (CL, 101).

Važno je ovdje napomenuti da Diana Stolac (2005) navodi da je u Pavićevo vrijeme u tekstovima njegove franjevačke subraće bilo dvojnosti u kontinuantu jata – osnovna je ikavska, ali u pojedinim riječima jekavska (Stolac, 2005: 93–103).

U analiziranim je vrelima utvrđeno bilježenje i nebilježenje fonema /h/, u čemu se očituje Pavićeva nesustavnost u uporabi i pisanju fonema /h/ u svim pozicijama riječi, ali i osviještenost o neujednačenu statusu toga fonema u štokavskim govorima na području uporabe franjevačke koine:

bližnji ljudi (PO, 394); *proseći od nji, hoti ugoditi* (PO, 395); *apostolah* (PO, 396); *što god očeš* (PO, 403); *mrižah, od grijah* (RK, 406); *koji oće* (RK, 408); *od istočni stranah, sviju crkvah* (RK, 409); *rimski biskupah* (RK, 410); *orah* (CL, 94); *gdi je zubih muka, ora(h), ulje i odviše piće* (CL, 109); *još želudac i trbu(h)* (CL, 113); *odma jisti ne valja za time* (CL, 115).

U analiziranim je proznim tekstovima potvrđeno pretežito neobilježavanje sekundarne jotacije, dok se u poetskom tekstu, *Cvitu likarije*, često obilježava sekundarna jotacija:

krstjana (PO, 402), *svitlostjom* (PO, 403); *bratja, krstjani* (RK, 407); *grozdja, groždica* (CL, 100); *zamaknutje* (CL, 109); *jišćem, pušćati* (CL, 114).

U proznim tekstovima uočava se i sustavna zamjena /l/ > /o/ kao fonološki relevantno obilježje u glagolskim pridjevima radnim i u primjerima u kojima slogovno /l/ nije na kraju riječi, a u poetskom tekstu nije potvrđen nijedan takav primjer:

bio (PO, 394); *tražio, činio, postavio, pitao, primio* (PO, 396); *vladaocu* (PO, 398); *oslipio, soborio* (PO, 400); *pokazao* (PO 401); *bio, odgovorio* (RK, 407); *pridao, ispovidio, krstio* (RK, 409).

⁷ U nastavku se članka za rad *Prosvitljenja i ogrijanja jesenog i zimnog doba* upotrebljava pokratak PO.

⁸ U nastavku se članka za rad *Ručna knjižica za utiloviti u zakon katoličanski obraćenike* upotrebljava pokratak RK.

⁹ U nastavku se članka za rad *Cvit likarije* upotrebljava pokratak CL.

Jedna od specifičnih fonoloških skupina iz književne tradicije skupina *ml-* slabo je potvrđena u *Cvitu likarije* i u *Ručnoj knjižici*:

mlogo (RK, 406); *uzmloženije* (RK, 407); *mlogo* (CL, 92, 94, 99).

Na morfološkoj razini izdvaja se štokavski gramatički morfem */-ah/* u genitivu množine potvrđen samo u proznim tekstovima:

/.../ da je Ivan od Isusa između ostali apoštolah osobito poljubljen bio /.../; /.../ ne može brez stakla poznati trk zvizdah /.../ (PO, 396);

/.../ nastojanja za pomoći grišnika iz mrižah duha nečistoga /.../; za očistiti dušu od grijah /.../ (RK, 406);

/.../ cesar od istočnih stranah /.../; /.../ Ivana papu naziva poglavarom sviju crkvoah /.../ (RK, 409);

/.../ da vidimo koliko se rimski biskupah istom u knjižici od molitava /.../ (RK, 410).¹⁰

Cvit likarije kao poetski tekst razlikuje se od analiziranih proznih tekstova prvenstveno na morfološkom planu zbog specifičnih značajki uvjetovanih zakonitostima stiha i rime:

– oblici s krnjim završetkom zamjenice: *teb nazeba, njem* (CL, 92); *teb na samrt šalju* (99); *kom žalfija u vrtlu izvire* (CL, 104);

– kraći morfem */-ima/* u dativu množine imenica: *zubma hudi* (CL, 101); *slast u stvarma* (CL, 102); *ljudma* (CL, 105).

– morfem */-aje/* u prezentu 3. lica jednine: *crno vino linost uzmožaje* (CL, 94); *novo vino vodu zadržaje* (CL, 96); *iz tilesa vodicu pušćaje; svu sumornost ono istanćaje i simešće po njemu smanjkaje* (CL, 101); *simešće ti od nje smalaksaje* (CL, 102); *kosa s glave kad doli spuzaje* (CL, 105).¹¹

Na leksičkoj je razini specifičan prodor usmenoga narodnoga stvaralaštva, odnosno pučkoga leksika, koji je u funkciji približavanja same poruke teme većem broju slušalaca/čitalaca:

srčani delija, junačko srce (PO, 400); *krušac, čorbica* (CL, 93); *zlatenicu, žilicu* (CL, 112); *čudašca, srsašca* (CL, 113); *krpicu, kvrčicu, vinca* (CL, 114).¹²

¹⁰ Više o jeziku Pavićevih propovijedi v. u Kolenić 2006a i 2006b.

¹¹ Moguće je da su ti oblici nastali prema analogiji u glagola na *-avati* s glagolima na *-ivati* (*ispisivati* : *ispisuje* ~ *uzdržavati* : *uzdržaje*, pri čemu je nastavak *-aje* istovrstan nastavku *-uje*), ojačani pravilnim oblicima kao *poznaje, postaje* i sl. S druge strane, središnji i istočni posavski štokavski govori nerijetko u 3. l. mn. imaju primjere s morfemom */-aje/* (npr. *krpaje, znaje*) (Lisac, 2003: 37), pa je i u toj činjenici moguće tražiti porijeklo Pavićevim oblicima prezenta za 3. l. jd.

¹² Gabrić-Bagarić (2007) navodi da franjevci u 18. stoljeću otvaraju svoj književni izraz utjecaju narodnoga stvaranja i izražavanja, a osobito prodorom pučkoga leksika i pučkih frazema.

3.3. Sintaktičke značajke

Analiza jezika fra Emerika Pavića na odabranome korpusu tekstova obuhvaća relevantne sintaktičke značajke karakteristične za *koina* franjevačke književnosti 18. stoljeća.¹³

Izbor sintaktičkih značajki obuhvaća: uporabu participa, glagol na kraju rečenice, različite načine izricanja atributa i posvojnosti, izricanje agensa vezom *od + G + pasiv*, uporaba posvojne zamjenice umjesto povratno-posvojne za izricanje pripadanja rečeničnom subjektu, uporaba množine zamjenice srednjega roda umjesto jednine, konstrukcija *činiti + A + infinitiv*, različiti načini iskazivanja namjernih i pogodbenih rečenica, konstrukcija *budući + glagolski pridjev* (umjesto priloga prošloga), prijedložno-padežna veza *od + G* umjesto *o + L* uz glagole govorenja, raščlanjeni predikat i razgranate rečenice.

3.3.1. Uporaba participa

Jezik franjevačke književnosti uopće obilježen je hipertrofiranom uporabom participa. Naime, participske su konstrukcije sintaktički utjecaji grčkoga i latinskoga jezika¹⁴, no i u ranijim razdobljima književnoga djelovanja bosanskih franjevaca nalazimo većinu participskih konstrukcija prilagođenih duhu hrvatskoga jezika (usp. npr. Gabrić-Bagarić, 2002).¹⁵

Tako ni franjevačka *koina* nije bila u potpunosti lišena participa, pa se i u Pavićevu djelu *Prosvitljenja i ogrianja jesenog i zimnog doba* nerijetko upotrebljava konstrukcija s participom koja se izravno oslanja na latinski ablativ apsolutni (apsolutni nominativ):

*Odrediš*ti* ja od ljubavi iskrnjega govoriti, sva mi ona, koja se kod i okolo ljubavi zadržaju, u pamet dolaze* (PO, 394);

*Međuto, stigavš*i* oni k zlatnima vratama crkvenima, vapijaše niki siromašak i potribit čovik, proseći od njih da mu štogod udile* (PO, 395);

*Ovu pak božanstvenu i Ivanovu ljubav ja ne mogu bolje drugomu prilikovati, nego jednomu zaručniku, koji zaručivš*i* sebi iz koje kuće zaručnicu i postavš*i* prijateljom i ljubiteljom iste, ne samo od zaručnice veće i od rođijaka njezini otpoljubljen postaje* (PO, 397).

Latinski se ablativ apsolutni i u naših starijih pisaca najčešće rješavao participima (participom prezenta aktivnoga i participom preterita aktivnoga I.), no važno je istaći

¹³ Izvori za sintaktičke značajke franjevačke *koina* 18. st. bili su nam radovi Darije Gabrić-Bagarić (2007) te Ive Pranjkovića (2008). Dakako, u analizi smo se koristili i drugim radovima navedenim u popisu literature.

¹⁴ U staroslavenski su jezik (a time kasnije i u hrvatski) participi i participske konstrukcije ušle prijevodima kanonskih tekstova s grčkoga i latinskoga jezika (više u npr. Eterović, 2014).

¹⁵ Departicipijalizaciju (preobrazbu participa u glagolske priloge) u hrvatskom jeziku pratimo od druge polovice 15. stoljeća (Gabrić-Bagarić, 1995a i 1995b; Štrkalj-Despot, 2007).

da je to primjer izrazite knjiške tradicije, nasljedovane ponajprije od dubrovačko-dalmatinskih pisaca, dok potvrda iz organskih idioma nema (Gabrić-Bagarić, 2002).

Ova funkcija participa nije pronađena u *Ručnoj knjižici* i *Cvitu likarije*, što, s obzirom na njihovu temu i namjenu, ide u prilog tvrdnji da je particip u ovoj funkciji u živom govoru bio nepoznat.

Funkcija se participa kao situacijske determinacije objekta nalazi uz glagole osjećanja (npr. vidjeti, čuti, slušati) koji traže objekt u akuzativu, pa i particip dolazi samo u akuzativu (Vrtič, 2009: 371). Navedena je funkcija također potvrđena samo u PO:

Obrativši bo se ja od rečenoga utvorenoga boga k pravomu Bogu, našem saranitelju Isukrstu, vidim bistro sva okolostojeća oko ljubavi (PO, 394);

Ovo mi se samo začudo vidi, „da on motreći u nebo i ugledaovi slavu Božju i Isusa stojeći ob desnu Oca“, izreče /.../. Viditi slavu Božju i Isusa ob desnu Oca nebeskoga stojećeg i sva zajedno uzamši, neće drugo reći, negoliti biti otajnim prijateljom Božjim (PO, 397).

Funkcija je supstantiviziranoga participa prezenta aktivnoga potvrđena samo u PO, i to u sintaktičkoj službi objekta:

Dignu, dakle, Savao život Stipanu Sv. nemilije nego svi ostali, i potrga iz broja živući, ali ne diže mogućstva Bogu niti satr veliki broj virujući /.../ (PO, 401).

Atributna je funkcija participa najrjeđe potvrđena u analiziranim djelima,¹⁶ ali se za razliku od ostalih participskih konstrukcija javlja u sva tri analizirana djela (i to, očekivano, najčešće kao particip prezenta aktivnoga). Takav je omjer atributnoga participa, kao i analizirane participske konstrukcije uopće, potvrda pripadnosti tekstova pučkome diskursu:

/.../ ne zasida vukovom ovce razdirujućim /.../ (PO, 400);

/.../ pak iz svitlosti one zagrmu jedan zvoneći glas /.../ (PO, 403);

Onda bo duh nečisti kakono „neprijatelj duševni, kano lav ričući obioda, tražeći koga će proždrti“ i u svoje pandže dušu ugrabiti /.../ (RK, 406);

Čisto pivo od zrna zriloga, / Od vrimenta stojeće mlogoga / Piti valja /.../ (CL, 95).

Funkcija participa kao sekundarnoga predikata najčešće je potvrđena uloga participa u analiziranim proznim djelima, no u *Cvitu likarije* nije pronađena. Riječ je o participu koji je obvezna dopuna predikatu, a semantički su mu ekvivalenti nerijetko priložne (osobito vremenske) rečenice (Vrtič, 2009: 373). U Pavića je u toj funkciji potvrđena uporaba participa prezenta aktivnoga i participa preterita aktivnoga I.

¹⁶ Kolebanje između kategorija pridjeva i priloga aktivnih participa prezenta i preterita potvrđeno je sve do sredine 17. st., kada apsolutni primat u prijevodu latinskoga atributnoga participa u hrvatskom jeziku dobiva relativna rečenica (Gabrić-Bagarić 1995b: 136).

*Ispovidam te Oče neba i zemlje, faleći te i ljubeći te /.../ (PO, 395);
/.../ klekajući na kolina, zavapi na sav glas /.../ (PO, 397);
/.../ on motreći u nebo i ugledajući slavu Božju /.../ (PO, 397);
/.../ izgubivši mi svitlost ljubavi iskrnjega, postajemo zviri netavnosti paklene /.../ (PO, 399);
/.../ što čineći dostignuti ću život vikovičnji /.../ (PO, 399);
/.../ vrativši se, posvetilište prikaže /.../ (RK, 406);
/.../ u istomu ujedinjenju stoje i stojeć zaostanu /.../ (RK, 409).*

3.3.2. Glagol na kraju rečenice

Rečenice u djelima fra Emerika Pavića često završavaju glagolom, što je zasigurno utjecaj latinskoga i njemačkoga jezika. Također, obilata je i uporaba infinitivnih konstrukcija, pri čemu većina rečenica i surečenica završava neelidiranim infinitivima, dok je nešto rjeđa uporaba elidiranih infinitiva (najčešće u *Cvitu likarije*, što je uvjetovano ponajprije versifikacijskim razlozima):

/.../ i da nastoji iskrnjima ne samo po lipoj priliki i dobrom izgledu svititi, veće još i spasonosni nauk da im traži u pamet uliti /.../; /.../ da on ne tražase samo sebi živiti, veće još nastojase i iskrnjima svojim pomoć dati /.../ (PO, 393);

Ništa Bogu nije draže, nego nastojanje za pomoći grišnika iz mrižah duha nečistoga isplesti i Bogu ga zadobiti; /.../ kojemu jedanput valja umrti, koliko ga će zaslužnja biti dušu osloboditi, kojano će u nebeskoj domovini bez svrhe živiti. (RK, 406);

Ako želiš vazda zdravo biti / I k otomu za dugo živiti, /.../ / Kad ustaneš, vodom ruke smoči /.../ / Pak pojasak oko sebe stegni / I hodeći sve tilo protegni /.../ (CL, 91);

Krvi za moć izličiti točinu / Ti čvrtoge uzimlji u vinu (CL, 102).

3.3.3. Konstrukcija činiti + A + infinitiv

Jedna su od značajki franjevačke *koine* i brojne infinitivne konstrukcije različitih tipova, osobito uz glagol (*u*)činiti, koji otvara mjesto objektu u akuzativu (Pranjčković, 2008: 21). No u analiziranim su djelima rijetke potvrde ove konstrukcije, odnosno pronađeno je tek nekoliko primjera, od kojih nijedan u *Ručnoj knjižici*:

*Sveti Mateo čini uspomenu od posvetilišta kojeno se imade na oltaru prikazati (PO, 395);
/.../ kojino zapita Isusa: „Što čineći dostignuti ću život vikovičnji?“ (PO, 399);
Ono čini ljude veseliti /.../ (CL, 115).*

Riječ o infinitivnoj svezi koja je i u cjelokupnom franjevačkom korpusu bila ograničena (Gabrić-Bagarić, 2002), a nalazimo ih i u franjevačkih autora 19. stoljeća (Pranjčković, 2008).

3.3.4. Raščlanjeni predikat

Premda nisu frekventne, važno je spomenuti i potvrde u kojima Pavić, i u proznim i u poetskim tekstovima, raščlanjuje (dekomponira) predikat:

- /.../ *iskrnjima pomoć dati* /.../ (PO, 393);
- /.../ *Jeste činiti samom sebi škodu* /.../ (CL, 96);
- /.../ *Ovo od nji valja imat znanje* /.../ (CL, 99).

3.3.5. Izricanje agensa vezom od + G + pasiv

Riječ je o odlici književnoga jezika, čestoj posebice u bosanskih franjevaca 18. st. (Pranjiković, 2000: 93), koja nije potvrđena u *Cvitu likarije*, a konstrukcija se u proznim tekstovima upotrebljava kada agens nije eksplicitno imenovan:

- /.../ *koji je između vas, kojino najvećma od Isusa bi poljubljen?* (PO, 396);
- /.../ *kojino je od Isukrsta kano divac obran* /.../ (PO, 396);
- /.../ *da je Ivan od Isusa između ostali apoštolah osobito poljubljen bio* /.../ (PO, 396);
- /.../ *onaj će od istoga Boga otpoljubljen biti* /.../ (PO, 397);
- /.../ *gdino sam nikog razdvojnika sodo od spasonosnog zakona upitivan bio*. (RK, 407).

Da je nedvojbeno riječ o književnom izrazu (franjevačke koine) svjedoči i opis ove konstrukcije u gramatikama franjevaca Tome Babića (Venecija, 1712) i Lovre Šitovića (Venecija, 1713).

3.3.6. Prijedložno-padežna veza od + G umjesto o + L uz glagole govorenja

Hrvatska pisana baština prestandardizacijskoga razdoblja, uključujući i franjevačku, uz konstrukciju *o + lokativ* poznaje, dapače češće rabi prijedložnu svezu *od + genitiv* uz glagole govorenja, mišljenja i osjećanja te srodnih značenja, kojoj se također često pripisuje porijeklo iz talijanskoga, odnosno latinskoga jezika, „u čitavome hrvatskome književnom jeziku imala stabilan status književne sintaktičke konstrukcije“ (Hudeček, 2003: 117). Upravo je zato teško reći koliko je u franjevačkim djelima dalmatinskoga prostora ona rezultat prevođenja, a koliko činjenica hrvatskoga književnog jezika (Gabrić-Bagarić, 2003), ali i u kojoj je mjeri jezik franjevaca Bosne Srebrene pridonio širenju i prihvaćanju ovoga izraza. Očekivano, ista je značajka obilno potvrđena u svim analiziranim Pavićevim djelima:

- /.../ *kojino sam odredio od ljubavi iskrnjega govoriti* (PO, 394);
- Koja je pak to vatra i koji plamen, od koga se ovdje govori?* (PO, 397);
- To se isto po prilici reći može od čovika* /.../ (PO, 398);
- Ujedinjenje, od kojega razložimo* /.../ (RK, 409);

od sna popodnevnjeg; od zatvorenog vitra u životu; od uređenja pridjišćem (CL, 92); od jizdbina koji se valja čuvati (CL, 93); od metvice vrtne (CL, 103); od vlažnosti vodene biloće (CL, 112); od priprika puštanja krvi iz žila (CL, 114).

Navedeni primjeri iz *Cvita likarije* naslovi su pojedinih strofa koji implicitno podrazumijevaju značenje glagola *govoriti* (npr. *govorenje od sna popodnevnjeg*), zbog čega je on, uz navedenu konstrukciju, u naslovu i izostavljen.

3.3.7. Konstrukcija *budući + gotovi glagolski pridjev (particip) radni (umjesto participa preterita aktivnoga I.)*

Ova se konstrukcija najčešće upotrebljava umjesto participa preterita aktivnoga I. ili umjesto zavisne, najčešće vremenske rečenice (Gabrić-Bagarić, 2007: 140). U analiziranim je Pavićevim tekstovima pronađen tek poneki primjer, a ista nije potvrđena u *Ručnoj knjižici* i *Cvitu likarije*:

/.../ budući (reče) mene prije vas svit nenaudio jeste (PO, 21)

/.../ budući on vidio otvorena nebesa i svu slavu nebesku (PO, 397).¹⁷

Valja reći da uz ovu konstrukciju supostoji i izraz *budući da + perfekt*:

Budući, dakle, /.../ da je Sv. Ivan osobiti meštar od ljubavi bio /.../ (PO, 396).

3.3.8. Izricanje atributa

Od raznolikih primjera izricanja atributa, koji svjedoče o Pavićevu vrsnom poznavanju mogućnosti hrvatskoga jezika i spisateljskom daru, najveći je broj primjera sa sročnim atributom, koji je najčešće u antepoziciji:

lubeznivomu učeniku, lipoj priliki, dobrom izgledu, spasonosni nauk, blagodarne riči, slovinski jezik, sveti otaca, dijačkima slovi (PO, 393); božanstvenim čovikom, goruća ljubav (PO, 395); najplemenitiji anđeo, najpogrdniji đavao, bratinska ljubav (PO, 399); nebeskoj domovini (RK, 406); u nikoj gostionici, pravovirni krstijani (RK, 407) oštrima ričma, strašnu pravicu, neizrečene muke (RK, 408);

bistra voda, zelena trava (CL, 92); morsku vodu (CL, 95); neumni likari (CL, 99); lipa trava (CL, 105).

Očekivano, u skladu s književnom (usp. npr. Pranjčević 2000), ali i gramatičarskom tradicijom bosanskih franjevaca (usp. Vlastelić 2012) nastalom pod utjecajem latinske sintakse, nerijetki su i primjeri s postponiranim sročnim atributom:

naslidnici apoštolski (PO, 393); narodu čovičanskomu, naslidnik isukrstov (PO, 393); vratama crkvenima, prilika ljudska, Ocu nebeskomu (PO, 395);

¹⁷ Uporabu gotovoga glagolskog participa radnoga umjesto participa preterita aktivnoga u navedenim primjerima valja tumačiti kroz kategoriju gotovosti, odnosno autorovu težnju (potrebu) da pripovijeda iz perspektive sadašnjosti.

neprijatelj duševni, sudu vladalačkomu, duha nečistoga, potribi duhovnoj (RK, 406);
gore zelene, san podnevni (CL, 92); *mliko kravje* (CL, 98); *jid ognjevit, rakanja vodena*
(CL, 111).

Atributne su rečenice potvrđene u proznim tekstovima, no, ponajprije zbog prirode samoga djela, nisu potvrđene i u *Cvitu likarije*:

Evo, dakle, prvi dio, koji u sebi uzdržaje nedilje i svece jesenog doba /.../ (PO, 393);
Prvašnja dila, koja starešina i vladalac efezinski imade izvvršivati /.../ (PO, 398);
/.../ kojino u svojoj knjigi, koju je pisao Damasu papi, patrijarhi rimskomu, ovako govori /.../ (RK, 409).

Vežano uz funkciju atributa, u ovome članku analiziramo i načine izricanja kategorije posvojnosti genitivom, pri čemu je utvrđeno da se u svim vrelima ona, neovisno o posjedovatelju i posjedovaniku¹⁸ s obzirom na kategoriju živosti, najčešće izriče upravo imenskim atributom, i to:

a) za neživoga posjedovatelja besprijedložnim genitivom koji je u najvećem broju primjera postponiran:

Oče neba; ljubav Oca nebeskoga (PO, 395); *trk zvizdah; ljubav iskrnjega* (PO, 396);
prijatelji Privisikoga (PO, 397); Tako i mi po ljubavi Boga i iskrnjega život vikovičnji
zadobiti očemo (PO, 399);
bolest glave (CL, 92); *nazeb glave* (CL, 109); *bol želudca* (CL, 113); *vina miris* (CL, 93);

b) za neživoga posjedovatelja i posvojni odnos podrijetla konstrukcijom *od + genitiv* postpoziciji (tek iznimno u antepoziciji):

ljubav od sebe (PO, 394); *uspomena od posvetilišta* (PO, 395); *meštar od ljubavi* (PO, 396);
cesar od istočni stranah (RK, 409); *u knjižici od molitava* (RK, 410); *od jegulja meso hudi glasu* (CL, 97).

c) izricanje posvojnosti genitivom osobne zamjenice, preuzeto iz staroslavenskoga jezika (koji je u nj ušao iz latinskoga i grčkoga jezika) potvrđeno je u izrazito malom broju primjera i to, očekivano, samo za izricanje pripadanju 3. licu ženskoga roda:

nje pofaljenje (PO, 398);
simešce ti od nje; od slasti i nje vrsta (CL, 102).¹⁹

¹⁸ Termini *posjedovatelj* (subjekt posjedovanja) i *posjedovanik* (objekt posjedovanja) preuzeti su iz Hudeček, 2006: 11–12.

¹⁹ „Suživot dvaju oblika (posvojni genitiv lične zamjenice i posvojna zamjenica, op. a.) međutim veoma je dug i traje sve dok i posljednja od posvojnih zamjenica, *njezin*, ne nađe svoje mjesto u književnom jeziku, dakle punih pet stoljeća“ (Hudeček, 2006: 142). Razlog zašto je zamjenica *njegov* već početkom 13. st. „živ i aktivan književni element“, dok kolebanja za ženski rod traju do 18. st., Lana Hudeček (2006) vidi ponajprije u učestalosti uporabe kojega oblika, koja je, s obzirom na prirodu velike većine tekstova predstandardnoga razdoblja, daleko u korist pripadanja muškoj osobi.

U analiziranim su tekstovima potvrđeni i primjeri posvojnosti sa sročnim atributom izrečenih zamjenicom ili pridjevom, koji se u nezanemarivu broju primjera nalaze u postpoziciji u odnosu na imenicu na koju se odnose:

sinovi njegovi, ušima mojima (PO, 393); *našemu Saranitelju Isukrstu, svoga iskrnjega* (PO, 394); *naš Spasitelj, pisma njegova* (PO, 396); *čirak tvoj* (PO, 398); *vire Isusove* (PO, 400); *zloća njegova* (PO, 402); *bolesti vaše, misli vaše, zapovidi Božjoj* (PO, 403); *Božji prijatelji, službu Božju* (PO, 395); *sluge Božje, ljubav Božja* (PO, 397); *svoje službe, svoje pandže* (RK, 406); *moja bratja* (RK, 407); *sok njezin* (107); *mliko kraoje* (CL, 98); *mozak kokošinji* (CL, 101); *kosti elefantove* (CL, 102).

Navedeni primjeri potvrđuju prevladavanje posvojnih pridjeva imena i apelativa kojima se u bosanskih franjevaca, ali i slavonskih pisaca uopće, označavao živi posjedovatelj (Hudeček 2006).

3.3.9. Uporaba posvojne zamjenice umjesto povratno-posvojne za izricanje pripadanja rečeničnom subjektu

Pojedini autori ovu jezičnu činjenicu smatraju sintaktičkim kalkom prema latinskom, odnosno talijanskome jeziku, no još uvijek nije u potpunosti utvrđeno je li ona (u jeziku bosanskih franjevaca) rezultat prevođenja ili pak posljedica prodora govorne crte (Gabrić-Bagarić, 2002: 70). Ipak, navedena se sintaktička značajka pojavljuje u čitavome kompleksu nabožne književnosti i u svim književnim jezicima, a kolebanja se u uporabi potvrđuju do sredine 19. st.

I primjeri iz Pavićevih djela potvrđuju značajku utvrđenu i kod većine drugih bosanskih franjevačkih autora od 16. do 18. st. (Hudeček, 2006) da se za izricanje pripadanja subjektu u 1. i 2. licu najčešće upotrebljava odgovarajući oblik posvojne zamjenice, dok se izricanje pripadanja subjektu u 3. licu izražava povratno-posvojom zamjenicom:

I ovo ja danas uzimam za temelj mojega govorenja /.../ (PO, 394);
Kaži mi tvoju svetu volju, i evo ti se s cilim srcem ponizujem (PO, 404);
Danas ako čujete glas Gospodnji, nemojte otvrdnuti u srci vaši /.../ (PO, 404);
/.../ s kojom svaki dušah nadstojnik zadosta se pomoći može u prigodah potribite svoje službe; /.../ „neprijatelj duševni, kano lav ričući obioda, tražeći koga će proždrti“ i u svoje pandže dušu ugrabiti za smesti joj spasenje vikovičnje (RK, 406);
/.../ najprvo ukazuje veliki Teodosio cesar od istočnih stranah, kojino u svojoj knjigi, koju je pisao Damasu papi, partijarhi rimskomu, ovako govori /.../ (RK, 409).²⁰

²⁰ Odmak se od ovakvoga uzusa primjećuje u nevezanim tekstovima u gramatikama franjevaca Tome Babića (1745.), Lovre Šitovića (1713.) i Josipa Jurina (1793.) (usp. Hudeček 2006, Vlastelić 2012).

3.3.10. Uporaba množine zamjenica srednjega roda umjesto jednine

Očit je utjecaj latinskoga jezika pri čemu se umjesto jednine zamjenica srednjega roda upotrebljava množina:

Ona, dakle, koja sam mu tada ukratko na putničku odgovorio /.../ (RK, 407);

San podnevni ova tebi stvara /.../ (CL, 92);

Isukrstu, vidim bistro sva okolostojeća oko ljubavi (PO, 394).²¹

3.3.11. Izricanje namjere

U analiziranom su korpusu potvrđena dva najčešća načina izricanja namjere, konstrukcijom *za* + *infinitiv* te priložnim (namjernim) rečenicama s veznikom *da*.

1) Konstrukcija *za* + *infinitiv* navodi se kao jezična značajka potvrđena u svim narječnim stilizacijama književnoga jezika (Gabrić-Bagarić, 2007: 139). Riječ je o konstrukciji koja se često susreće u većine pisaca 18. stoljeća, a Ivo Pranjković u analizama tekstova franjevacu Bosne Srebrene (Pranjković, 2000; 2008) također izdvaja učestalu konstrukciju s prijedlogom *za* i *infinitivom*. I sam Pavić, očekivano, vrlo često rabi konstrukciju *za* + *infinitiv* u funkciji uvođenja namjerne rečenice:

/.../ pođoše u crkvu za pomoliti se /.../ (PO, 395);

/.../ uzamši čovičije tilo na se za moći u njemu za ljubav tvoju trpiti /.../ (PO, 403);

/.../ nastojanje za pomoći grišnika /.../; /.../ i u svoje pandže dušu ugrabiti za smesti joj spasenje vikovičnje; /.../ najprvo za očistiti dušu od grijah /.../; /.../ za pripričiti svekolike zaside neprijatelja duševnoga (RK, 406);

/.../ ne valja da se plašljivo jali sumoran ukaže, za ne smutiti većma osuđenoga /.../; /.../ valja ji požaliti ne tičući u pravicu, vladaoce i izvršioce odsude, za ne probuditi ljutinu u osuđenima (RK, 408);

Za istirat iz criva glistice, / Nastoj naći travicu metvice (CL, 103);

Kose z glave doli za ne spadat / Sokom rena nji valjade mazat (CL, 107);

Civnoj boli za dobiti lika/ Uzet valja najpri arsenika (CL, 109).

2) S druge strane, uporaba veznika *da* u funkciji uvođenja namjerne rečenice daleko je rjeđe potvrđena:

/.../ ostavivši posvetilište na otaru, otide da se s njime pomiri /.../ (PO, 395);

/.../ potpomažući duše, da zadobiju spasenje (RK, 406);

²¹ Nađeno je još primjera s množinom mjesto jednine zamjenice srednjega roda, no ondje je njihova uporaba određena tekstem koji prethodi samoj rečenici. Tako se npr. u primjeru */.../ ako mi ova učinimo /.../ (PO, 399)* zamjenica *ova* nalazi u množini jer se odnosi na nekoliko uvjeta koje vjernici trebaju usvojiti kako bi umilostivili Boga, dok je u primjeru *Ova ako usktiješ činit, / Zdrav ćeš biti i dugo živiti (CL, 91)* riječ o savjetima za dug život.

*Morsku vodu s vinom valja piti, / Da se komu pristane grostiti (CL, 95);
/.../ A duboko ne valja puštati, / Da krv može lašnje isticati /.../ (CL, 115).*

Naime, veznik *da* Pavić upotrebljava najčešće kao veznik objektne rečenice:

Ako poznadem da će nastojnikom dušah i navistiteljom podrage biti ove predike, slidiće i pramalične s litnjima (PO, 393);

Zato ću vam ja ukazati, da svaki koji ljubi svoga isknjega „postaje osobitim p. I. i otajnim prijateljom Božjim p. II.“ (PO, 394);

Iz kojiziju se očito poznaje, da grčki cesari ne samo su držali ujedinjenje u viri s Rimnjani, veće da su još i u tomu nastojali, da toliko misnici koliko i puk u istomu ujedinjenju stoje i stojeć zaostanu (RK, 409).

3.3.12. Izricanje pogodbenih rečenica

Pogodbene su rečenice vrlo česte u propovijedi te njima obiluju i Pavićevi prozni tekstovi. Najčešće je izricanje pogodbenih rečenica s pogodbenim veznikom *ako*. Ipak, potvrđeno je i izricanje upitnim oblikom zavisnosložene rečenice u kojoj se u zavisnoj surečenici upotrebljava negirani futur II. u funkciji izricanja pretprošlosti:

/.../ ako si Divac, jali Divica, nasliduj svete Divce, i Divice. (PO, 25)

Ako, dakle, i vi ss. želite od Boga poljubljeni biti i njega za prijatelja imati, valja da iskrnje vaše s pravom ljubavjom ljubite /.../ (PO, 397);

Ako je osuđeni posli navištene osude ljutit i smućen, ne valja da misnik k njemu ulazi, dokle ga ona prva ljutina ne popusti /.../ (RK, 408).

„U protazi s veznikom *da* perfekt, koji znači relativnu gotovu sadašnjost što se odnosi na neko neodređeno vrijeme u sadašnjosti ili prošlosti preoblikuje se u futur II.“ (Katičić, 2002: 311) značajka je „starinskoga i pučkoga jezika“ potvrđena i u Pavića:

Zašto da ne bude nesrićnik doli upao, nigda se ne bi srićan digao; da ne bude oslipio, nigda ne bi Otkupitelja svoga poznao /.../ (PO, 400);

3.3.13. Razgranate rečenice

Pavićev prozni stil obilježava i nezanemariv broj izrazito razgranatih, višestrukosloženih rečenica:

Došavši, dakle, u Jerusolim jedne pribija, a nike vuče u tavnicu, drugim otimlje siromaštvo njiovo, a drugim diže život, nike vuče iz crkve svezane s' štrangom, a nike iz vlastiti kuća njihovi izvlači za kose, pak sadrivoši s nji ono siromašne odiće, tura ji u žalosne tavnice, pak jim onda pokriva tilo s neizrečenom tugom i nevoljom, a ruke i noge s priteškim verigam; ne prašta mušku ni ženskom, niti gleda staro ni mlado,

kako isti Luka Sv. piše: „Savao rušaše Crkvu ulazeći u kuće i izvlačeći ljude i žene, pridavaše ji u tavnicu.” (PO, 401);

Još i iste razdvojnike na pravi put spasenja izvodi, događa bo se više puta, da se pravovirni na razdvojnike namire, i to u razloženju spasonosnomu, kakono se je i meni istomu godine 1761. dogodilo u nikoj gostionici, u koju mi se s družinom valjade uvratiti, gdino sam od nikoga razdvojnika sodo od spasonosnog zakona upitivan bio (RK, 406–407).

4. Zaključak

Fra Emerik Pavić svojim je literarnim stvaralaštvom ostavio trajan pečat u povijesti hrvatske književnosti i u povijesti razvoja medicine, a poznato je da je već za života uživao ugled kao zaslužan vjerski pisac na narodnom jeziku (Hoško, 1980).

Analiza sintaktičkih obilježja njegovih triju djela, *Ručne knjižice za utiloviti u zakon katoličanski obraćenike, za narediti i na srično priminutje dovesti bolesnike i na smert odsugjene i za privesti na spasonosnim Zakon razdvojnike* (Pešta, 1769), *Prosvitljenja i ogrijanja jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime* (Budim, 1762) te *Cvita likarije* (Pešta, 1768) potvrđuje nasljedovanje koine franjevačke književnosti, odnosno potvrđuje Pavića kao franjevačkoga autora 18. stoljeća.

Očekivano, nisu potvrđene neke od značajki, ponajprije u poetskome tekstu (npr. izostanak nekih participskih funkcija, atributnih rečenica, izricanja agensa vezom *od + G + pasiv*, konstrukcija *budući + gotovi glagolski pridjev (particip) radni (umjesto participa preterita aktivnoga I.)*), što je posljedica zakonitosti stiha, ali i same teme djela, a u skladu s tim i jezika kojim Pavić piše, koja je „svjetovnoga karaktera“.

Određeni se odmak od franjevačke koine potvrđuje u relativno maloj uporabi atributnoga participa, konstrukcije *činiti + A + infinitiv*, uporabi osobne zamjenice u funkciji posvojnosti te u potpunome izostanku franjevačke knjiške konstrukcije *po usta*. S druge strane, obilno je potvrđena uporaba participa kao sekundarnoga predikata, dok je inače najzastupljenija atributna funkcija participa u analiziranim Pavićevim tekstovima slabo potvrđena, što je još jedna potvrda pripadnosti tekstova pučkome diskursu.

Uočena obilježja živoga, narodnoga jezika u analiziranim djelima potvrđuju nastojanje fra Emerika Pavića da približi vjerske, ali i prosvjetiteljske tendencije širem sloju puka, čime je, uzmemo li u obzir i onodobne životne prilike, doista ostavio neizbrisiv trag u hrvatskoj kulturi uopće.

Vrela i literatura

Vrela

- Pavić, Emerik (1762), *Prosvitljenje i ogrianje jesenskog i zimskog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime dolazeće*. Budim.
- Pavić, Emerik (1768), *Čvit likarije: prva tiskana medicinska knjiga na hrvatskom jeziku = Flos medicinae sive Scholae Salernitanae de conservanda bona valetudine praecepta metrica* / preveo Emerik Pavić, Budim. (pretisak: Split: Knjižnica Zbornika „Kačić“, br. VII, 1980).
- Pavić, Emerik (1769), *Ručna knjižica za utiloviti u zakon katoličanski obraćenike*. Budim.

Literatura

- Despot Štrkalj, Kristina (2007), Sintaktička funkcija participa u hrvatskom jeziku 15./16. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 33, str. 413–429.
- Eterović, Ivana (2014), *Sintaktička svojstva participa u jeziku hrvatskih glagoljskih misala*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, doktorska disertacija (rpk.).
- Gabrić-Bagarić, Darija (1995a), O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga. *Rasprave zavoda za hrvatski jezik*, 21, str. 51–65.
- Gabrić-Bagarić, Darija (1995b.), O nekim problemima razvoja glagolskoga priloga prošlog na primjerima Marulićeva jezika i jezika njegovih suvremenika. *Filologija*, 24–25, str. 135–140.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2002), 'Babuša' i franjevačka književnojezična baština. U: P. Knezović (ur.), *Zbornik o Tomi Babiću*. Šibenik – Zagreb: Gradska knjižnica „Juraj Šišgorić“ u Šibeniku: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, str. 65–80.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2003), Jezik u gramatikama južnih slavenskih prostora 17. i 18. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 29, str. 65–86.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2007), Književnojezična norma franjevačkih pisaca 18. st. – sastavnica jezičnostandardizacijskih procesa. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 33, str. 133–145.
- Hoško, Franjo Emanuel (1980), Katehetsko štivo iz pera Emerika Pavića. *Croatica christiana periodica*, IV (6), str. 38–43.
- Hoško, Franjo Emanuel (2000), *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hoško, Franjo Emanuel (2011), *Slavonska franjevačka ishodišta*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hudeček, Lana (2003), Dopune glagolima govorenja, mišljenja i srodnih značenja u hrvatskome književnom jeziku od 17. do polovice 19. stoljeća – strani sintaktički utjecaji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 29, str. 103–129.

- Hudeček, Lana (2006), *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Katičić, Radoslav (2002), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Nakladni zavod „Globus“.
- Kolenić, Ljiljana (2006a), Jezik *Predika* Emerika Pavića. U: s. N. V. Gašpar (ur.), *Zbornik Franje Emanuela Hoška „Tkivo kulture“*. Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost: Teologija u Rijeci, str. 263–287.
- Kolenić, Ljiljana (2006b), Pogled u jezik propovijedi Emerika Pavića. *Hum*, 1, str. 158–187.
- Kuna, Herta (1989), Bosansko-hercegovačka franjevačka koine XVII i XVIII v. i njena dijalekatska baza. *Filologija*, knj. 17, str. 69–79.
- Lisac, Josip (2003), *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Mihanović-Salopek, Hrvojka (2006), *Iz duhovnog perivoja*. Zagreb: Naklada Ljevak (poglavlje: Mariološki doprinos i propovjedništvo fra Emerika (Mirka) Pavića, str. 249–264).
- Pranjковиć, Ivo (2000), *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebre*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjковиć, Ivo (2008), *Franjevačko spisateljstvo na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Samardžija, Marko (2004), Hrvatski leksik u drugoj polovici XVIII. stoljeća. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 19–39.
- Stolac, Diana (2005), Filološki pogled na Pripovijedanje nauka karstjanskoga Jeronima Filipovića. U: A. Jembrih (ur.), *Zbornik o Jeronimu Filipoviću*. Zagreb – Šibenik: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 93–103.
- Tafra, Branka (2012), *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*. Zagreb: Hrvatski studiji.
- Tartalja, Hrvoje (1980), Uz jubilarno izdanje. U: fra H. G. Jurišić (ur.) *Cvit likarije: prva tiskana medicinska knjiga na hrvatskom jeziku = Flos medicinae sive Scholae Salernitanae de conservanda bona valetudine praecepta metrica* / preveo Emerik Pavić. Budim. (pretisak: Split: Knjižnica Zbornika „Kačić“, br. VII, 1980.), str. 9–19.
- Vlastelić, Anastazija (2012), *Opis atributa u hrvatskim gramatikama od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, doktorska disertacija (rpk.)
- Vrtić, Ivana (2009), Sintaktičke funkcije participa u Katančićevu prijevodu Svetoga pisma. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 35, str. 365–382.
- Zbornik o Emeriku Paviću* (2014), ur. Pavao Knezović i Marko Jerković. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

Syntactic Features of the Franciscan Koine in Literary Works of Father Emerik (Mirko) Pavić

Summary

This paper investigates linguistic, especially syntactic, characteristics of some prose and metrical works of the Franciscan Father Emerik (Mirko) Pavić, who lived in Budim on the Danube, with respect to the Franciscan Koine of the Croatian Koine spread from the Adriatic to the Pannonia by the Franciscan authors of the 17th and, especially, 18th century.

The analysis is based on the selected corpus of the author's texts: *Ručna knjižica za utiloviti u zakon katoličanski obraćenike* (1769.), two sermons from *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime* (1762.) and *Cvit likarije* (1768.). Based on the relevant syntactic features of the Franciscan Koine, the mentioned prose and poetic texts are comparatively analyzed to determine to what extent Father Emerik Pavić follows the Franciscan Koine of the 18th century.

Results of the analysis show that the language of Father Emerik Pavić undeniably follows this linguistic and literary tradition, but presents us with some syntactic peculiarities depending on the theme (sermon, medical topics, etc.) and the genre (prose, poetry) of single literary texts.

Keywords: Father Emerik Pavić; Franciscan Koine of the 18th century; *Ručna knjižica*; *Prosvitljenje i ogrianje*; *Cvit likarije*; syntax; Croatian language.

Ivana Lukšić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 5, 51000 Rijeka
iluksic@ffri.hr

Maja Pranjić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 5, 51000 Rijeka
mpranji@ffri.hr

Dr. sc. Anastazija Vlastelić, viši asistent
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 5, 51000 Rijeka
avlastelic@ffri.hr